

Overzichtsdocument relevante informatie wolvendossier (bescherming) (versie d.d. 6 september 2023)

1. Wettelijk kader

In artikel [1.6, derde lid, van het Besluit houders van dieren](#) is bepaald dat een dier indien het niet in een gebouw wordt gehouden, bescherming wordt geboden tegen slechte weersomstandigheden, gezondheidsrisico's en zo nodig roofdieren. Dit artikel vormt de implementatie van onderdeel 12 van de [Bijlage bij Richtlijn 98/58/EG van de Raad van 20 juli 1998 inzake de bescherming van voor landbouwdoeleinden gehouden dieren](#). In dit onderdeel is bepaald dat dieren die niet in gebouwen gehouden worden, zo nodig voorzover mogelijk beschermd moeten worden tegen slechte weersomstandigheden, roofdieren en gezondheidsrisico's. Opgemerkt zij dat de implementatie van dit artikel eerst plaatsvond middels artikel 3 van het [Besluit welzijn productiedieren](#). Uit de [nota van toelichting](#) volgt niet dat de wetgever heeft beoogd om bij de implementatie een strengere norm te implementeren dan volgt uit de Richtlijn.

Zowel de EU als Nederland hebben de [Europese Overeenkomst inzake de bescherming van landbouwhuisdieren](#) geratificeerd. Op grond van artikel 9 van deze overeenkomst hebben Nederland en de EU zich als verdragsluitende partijen zich gecommitteerd aan de aanbevelingen van de Permanente Commissie.

Artikel 14, eerste lid, van de [Aanbevelingen van de Permanente Commissie in relatie tot schapen](#) luidt:

"When there is a risk of attack by predators, measures shall be taken to minimize the risk in accordance with domestic law and other legal instruments for the protection of animals or for the conservation of threatened wild species."

2. Subsidieregels (voor nu even beperkt tot Gelderland, Drenthe en Overijssel)

In Nederland is er geen specifieke regelgeving die voorschrijft wanneer en hoe schapenhouders hun dieren bescherming dienen te bieden.

Voor de schapenhouders geldt dat zij onder omstandigheden in aanmerking kunnen komen voor een (beperkte) tegemoetkoming in de kosten van beschermingsmaatregelen. Zo kunnen in Gelderland, op basis van paragraaf 2.13 van de meeste recente subsidieverordening, [Regels Subsidieverlening Gelderland 2023](#), schapenhouders een subsidie aanvragen voor beschermende maatregelen. De afrastering moet dan voldoen aan de eisen die de Gebiedscommissie preventie wolvenschade Gelderland hiervoor heeft vastgesteld in een schadepreventieplan (zie hieronder).

In Drenthe bestaat er de [Subsidieregeling wolfwerende rasters Drenthe 2023](#) met vergelijkbare voorwaarden. De afrastering die voor subsidie in aanmerking komt moet echter voldoen aan de Faunaschade Preventiekit module wolven zoals gepubliceerd door BIJ12. De huidige subsidieregeling in Drenthe loopt tot en met 31 december 2025.

Verder kent de provincie Overijssel geen subsidieregeling. Wel kunnen veehouders onder voorwaarden flexinetten lenen bij de provincie.¹

3. Schadevergoeding

Schapenouders kunnen aanspraak maken op schadevergoeding wanneer zij schade lijden door een wolvenaantal.

Dit op grond van [artikel 6.1 van de Wet natuurbescherming](#). Op grond van het tweede lid van de artikel 6.1 van de Wet natuurbescherming wordt een tegemoetkoming slechts verleend voor zover een belanghebbende schade lijdt of zal lijden aangericht door dieren als bedoeld in het eerste lid,

---

¹ [Randvoorwaarden bij uitleen wolfwerende nachtkraal - Provincie Overijssel](#)

en die schade redelijkerwijs niet of niet geheel te zijnen laste behoort te blijven. Een tegemoetkoming wordt naar billijkheid bepaald.

In de provincie Overijssel is dit geregeld middels de [Beleidsregel Natuur Overijssel 2017](#). Het college van gedeputeerde staten van de provincie Overijssel overweegt in deze beleidsregel in de toelichting op het artikel dat een eigen risico uitsluit bij wolvenschade (artikel 6.4, derde lid): *"In de praktijk is het zeer moeilijk om schade door deze soorten te voorkomen of te bestrijden. Met schade wordt hier schade aan landbouwgewassen en vee bedoeld. Daarom hanteert Gedeputeerde Staten geen eigen risico als de wolf of de das schade veroorzaken."*

In de toelichting op artikel 6.6, van de Beleidsregel Natuur Overijssel 2017, overweegt het college van GS:

"De wolf heeft een strikt beschermde status waardoor bestrijding verboden is. Om acceptatie van de komst van de wolf in Nederland te bevorderen wordt geen eigen risico gehanteerd en wordt het behandelbedrag/retributie gerestitueerd als is vastgesteld dat de schade door de wolf is aangericht. Daarbij speelt mee dat de kosten van een gedood schaap of een gedode geit of veterinaire kosten beperkt zijn in verhouding tot de retributie.

*Omdat er tot nu toe sprake is van een enkele zwervende wolf in Nederland wordt schade door de wolf als onvoorzienbaar aangemerkt. **Daarom wordt om voor een tegemoetkoming in aanmerking te komen van grondgebruikers niet verlangd dat zij preventieve middelen inzetten om het risico op wolvenschade te verkleinen.***

In de [Beleidsregels tegemoetkoming faunaschade Gelderland](#) zijn in de toelichting vergelijkbare motiveringen opgenomen voor het vergoeden van wolvenschade. Zo luidt de toelichting op artikel 7:

"De wolf heeft een strikt beschermde status waardoor bestrijding verboden is. Om acceptatie van de komst van de wolf in Nederland te bevorderen wordt geen eigen risico gehanteerd. Daarbij speelt mee dat de kosten van een gedood schaap of een gedode geit of veterinaire kosten beperkt zijn in verhouding tot het behandelbedrag.

*Omdat er tot nu toe sprake is van een enkele zwervende wolf in Nederland wordt schade door de wolf als onvoorzienbaar aangemerkt. **Daarom wordt, om voor een tegemoetkoming in aanmerking te komen, van grondgebruikers niet verlangd dat zij preventieve middelen inzetten om het risico op wolvenschade te verkleinen.***

Grondgebruikers kunnen een tegemoetkoming aanvragen voor schade aangericht door een zwervende wolf aan zowel landbouwhuisdieren als hobbymatig gehouden schapen en geiten. Zodra er sprake is van een territoriaal wolvenpaar in Nederland vervalt deze aanspraak op een tegemoetkoming met betrekking tot schade aan hobbymatig gehouden schapen en geiten en wordt deze beleidsregel ingetrokken.

Indien een gehouden schaap of geit verwond is door een wolf en is behandeld door een dierenarts, kan een tegemoetkoming van maximaal 80% van de kosten worden aangevraagd met een maximum van de marktwaarde van het prooidier. Wanneer het prooidier na behandeling door een dierenarts overlijdt, bedraagt de hoogte van de tegemoetkoming dus maximaal twee keer de marktwaarde zijnde de tegemoetkoming in dierenartskosten en de marktwaarde van het dier."

Ten slotte staat ook in de toelichting op artikel 5.7 van de [Beleidsregels Wet natuurbescherming provincie Drenthe](#) een vergelijkbare motivering voor het volledig vergoeden van wolvenschade:

"De wolf heeft een strikt beschermde status waardoor bestrijding verboden is. Om acceptatie van de komst van de wolf in Nederland te bevorderen wordt geen eigen risico gehanteerd en wordt het behandelbedrag gerestitueerd als is vastgesteld dat de schade door de wolf is aangericht. Daarbij speelt mee dat de kosten van een gedood schaap of een gedode geit of veterinaire kosten beperkt zijn in verhouding tot het behandelbedrag.

*Omdat er tot nu toe sprake is van een enkele zwervende wolf in Nederland wordt schade door de wolf als onvoorzienbaar aangemerkt. **Daarom wordt om voor een tegemoetkoming in aanmerking te komen van grondgebruikers niet verlangd dat zij preventieve middelen inzetten om het risico op wolvenschade te verkleinen.***

Grondgebruikers kunnen een tegemoetkoming aanvragen voor schade aangericht door een zwervende wolf aan zowel landbouwhuisdieren als hobbymatig gehouden schapen en geiten. Zodra er sprake is van een territoriaal wolvenpaar in Nederland vervalt deze aanspraak op een tegemoetkoming met betrekking tot schade aan hobbymatig gehouden schapen en geiten en wordt deze beleidsregels ingetrokken.

Indien een gehouden schaap of geit verwond is door een wolf en is behandeld door een dierenarts, kan een tegemoetkoming van maximaal 80% van de kosten worden aangevraagd met een maximum van de marktwaarde van het prooidier. Wanneer het prooidier na behandeling door een dierenarts overlijdt, bedraagt de hoogte van de tegemoetkoming maximaal twee keer de marktwaarde: de tegemoetkoming in dierenartskosten en de marktwaarde van het dier.

Naast de wolf is door Gedeputeerde Staten besloten in gevallen met getaxeerde landbouwschades door das, bever, otter, wilde kat en lynx het geheven behandelbedrag van € 300,- terug te betalen aan agrariërs. Dit is besloten omdat het om zwaar beschermde diersoorten gaat, waarbij grondgebruikers vanwege deze bescherming zelf niet of nauwelijks preventieve maatregelen kunnen nemen."

Thans komt alle wolvenschade voor vergoeding in aanmerking op grond van artikel 6.1, eerste lid, van de Wet natuurbescherming. Dit volgt niet alleen uit de provinciale beleidsregels maar ook uit de door BIJ12 gepubliceerde tegemoetkomingen.²

Recent heeft de Raad van State geoordeeld (ABRvS 19 oktober 2022, [ECLI:NL:RVS:2022:3024](https://ecli.nl:RVS:2022:3024)) dat het college van GS van de provincie Drenthe onvoldoende heeft gemotiveerd waarom ook niet tevens de tijd die een veehouder kwijt is aan de schadeafhandeling voor een tegemoetkoming in aanmerking komt.

Opgemerkt zij dat in het Interprovinciaal Wolvenplan addendum 2023³ het volgende is opgenomen:

"In het Interprovinciale Wolvenplan 2019 is bepaald dat in aangewezen subsidiegebieden voor preventieve maatregelen na een periode van drie jaar géén tegemoetkoming meer wordt verleend voor vee dat niet voldoende is beschermd, bijvoorbeeld met een wolfwerend raster. Met dit addendum kunnen provincies zelf beslissen of de tegemoetkoming in dergelijke gevallen, na een eerste periode van drie jaar na begrenzing, wordt stopgezet, gefaseerd wordt afgebouwd, of (voorlopig) voor bepaalde tijd wordt voortgezet.

Het doel is het vee beter te beschermen door het gebruik van de geboden subsidiemogelijkheden te stimuleren. In voorgaande jaren hebben dierhouders voldoende mogelijkheden zich voor te bereiden op de aanwezigheid van de wolf. Juist in gebieden waar het voorkomen van wolven te

² Dit brondbestand wordt regelmatig bijgewerkt door BIJ12 en is te raadplegen via:

<https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/diersoorten/wolf/schademeldingen/>.

³ <https://www.iponl/media/n0kldwtx/interprovinciaal-wolvenplan-addendum-2023.pdf>

verwachten is. Tegelijkertijd leert een wolf om geen vee aan te vallen in een gebied waar vee grotendeels goed beschermd is. Uiteindelijk volgt dan een moment dat van dierhouders wordt verwacht dat zij op aanvallen van wolven zijn voorbereid. En dat zij zelf maatregelen nemen om hun vee te beschermen.

Toelichting

In begrensde subsidiegebieden voor preventieve maatregelen geldt: In de eerste drie jaar na begrenzing van dit gebied komen alle schadegevallen in aanmerking voor een volledige tegemoetkoming in de schade (zonder nadere voorwaarden).

Daarna heeft de provincie de mogelijkheid om nadere voorwaarden te stellen, bijvoorbeeld:

- a) Na deze drie jaar weer een periode van opnieuw drie jaar in te stellen waarin de schade van onbeschermd dieren niet meer geheel wordt vergoed. De dierhouder heeft dan een eigen risico. De hoogte van dit eigen risico wordt per gebied bepaald op basis van redelijkheid en billijkheid.*
- b) Na deze periode bepaalt de provincie of de subsidieregeling wordt verlengd, verder afgebouwd of helemaal wordt stopgezet. Dit is dan van toepassing indien sprake is van onbeschermd dieren. Met andere woorden: de aanwezigheid van wolfwerende maatregelen kan dan een voorwaarde worden om in aanmerking te komen voor een tegemoetkoming.*
- c) Bij de beoordeling of vee, bij een aanval in een wolvengebied, voldoende beschermd was, hebben provincies de mogelijkheid om van de vastgestelde normering af te wijken. In afwijking van de gehanteerde normen kan in die gevallen nog steeds een (volledige) tegemoetkoming worden verleend in het geval een hekwerk van 90 cm, of 1m05 aanwezig was. Bij herhaaldelijke wolvenaantallen (meer dan 2 keer op hetzelfde bedrijf) wordt wel verwacht dat een veehouder de landelijke norm toepast. (NB: de landelijke normering voor wolfwerende hekwerken is altijd van kracht als het gaat om de mogelijkheden om voor subsidiering in aanmerking te komen. Bij een eventuele ontheffingverlening zal moeten worden aangetoond dat voldoende preventieve maatregelen zijn getroffen. Ook voor die situaties blijft de normering onverkort van kracht. Voor normering wordt verwezen naar de faunaschadepreventiekits van BIJ12.)"*

Uit het addendum volgt dat provincies uitgaan van een overgangsperiode van 6 jaar na het vaststellen van een leefgebied, waarbij na 3 jaar een eigen risico geldt.

4. Gevestigde wolven (voor nu even beperkt tot Gelderland, Drenthe en Overijssel)

Colleges van gedeputeerde staten stellen in de praktijk leefgebieden vast van gevestigde wolven. Bij het besluit Aanwijzing leefgebied wolven Noord- en Midden-Veluwe⁴ heeft het college van GS op 26 maart 2019 het zwart gemarkeerde gebied als leefgebied vastgesteld.

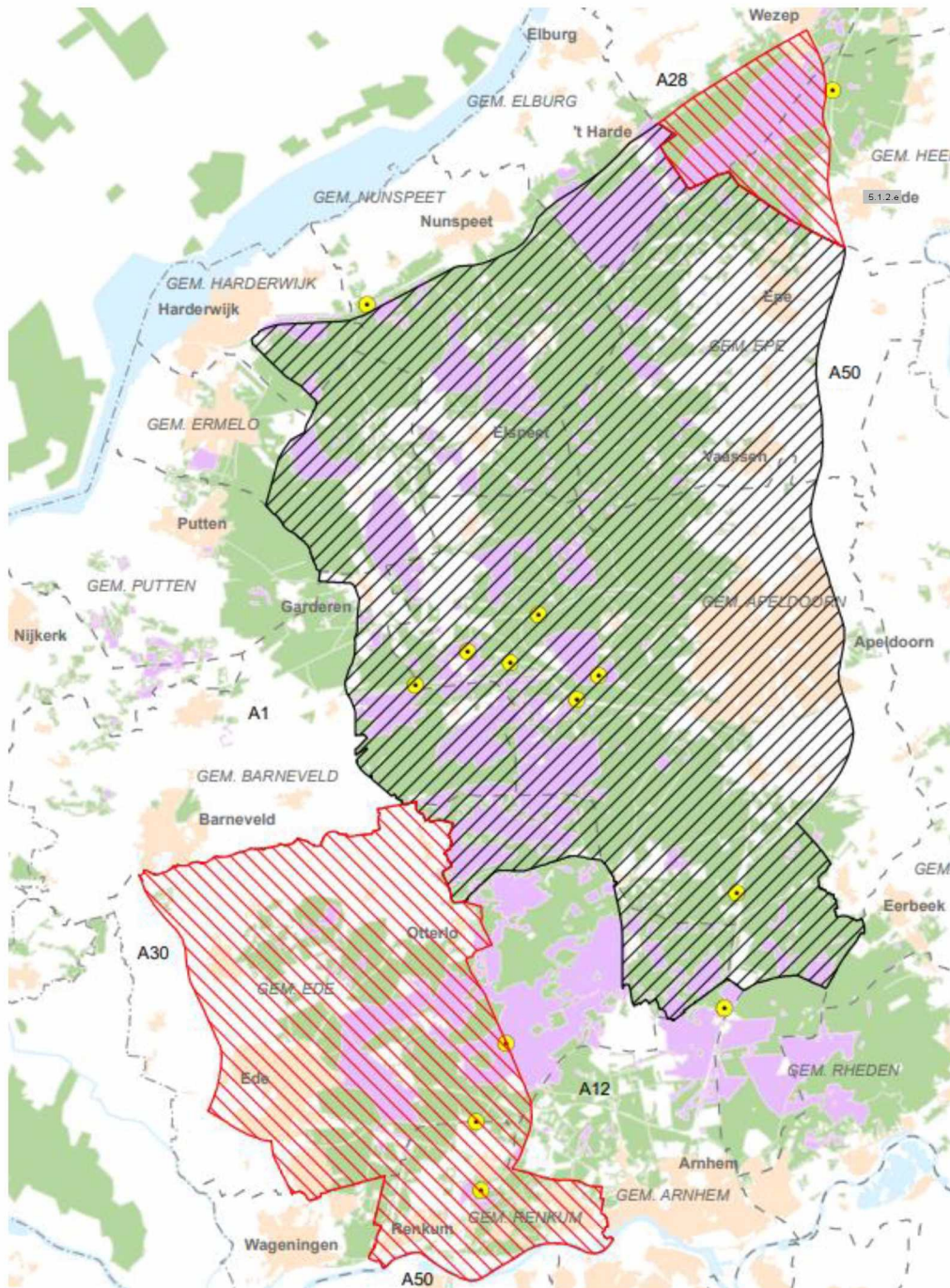
Middels het besluit van 16 maart 2021 is het leefgebied uitgebreid met het rood gemarkeerde gebied.

Daarnaast houdt BIJ12 een eigen ecologische kaart bij, waarin zij wolven traceren.⁵ De kaarten van de colleges van GS en BIJ12 komen niet altijd overeen.

---

⁴ Provinciaal blad 2019, nr 2393.

⁵ <https://localfocuswidgets.net/6436ce90bbe94>

Voor de provincies Overijssel en Drenthe zijn geen leefgebieden van de wolf vastgesteld.

5. Risicogebieden wolven (voor nu even beperkt tot Gelderland, Drenthe en Overijssel)

Het college van GS van de provincie Drenthe heeft nog geen leefgebieden van wolven vastgesteld. Wel heeft het college van GS van de provincie Drenthe op 15 december 2020 een eerste risicogebied aangewezen.⁶ In de toelichting is het volgende opgenomen:

"Op dit moment is er geen sprake van een wolventerritorium in Drenthe zoals bedoeld onder het Interprovinciaal Wolvenplan. Toch wil de provincie een start maken met het stimuleren van preventieve maatregelen in de gebieden waar preventieve maatregelen het meest nodig zijn en stelt zij binnen het gebied een subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie

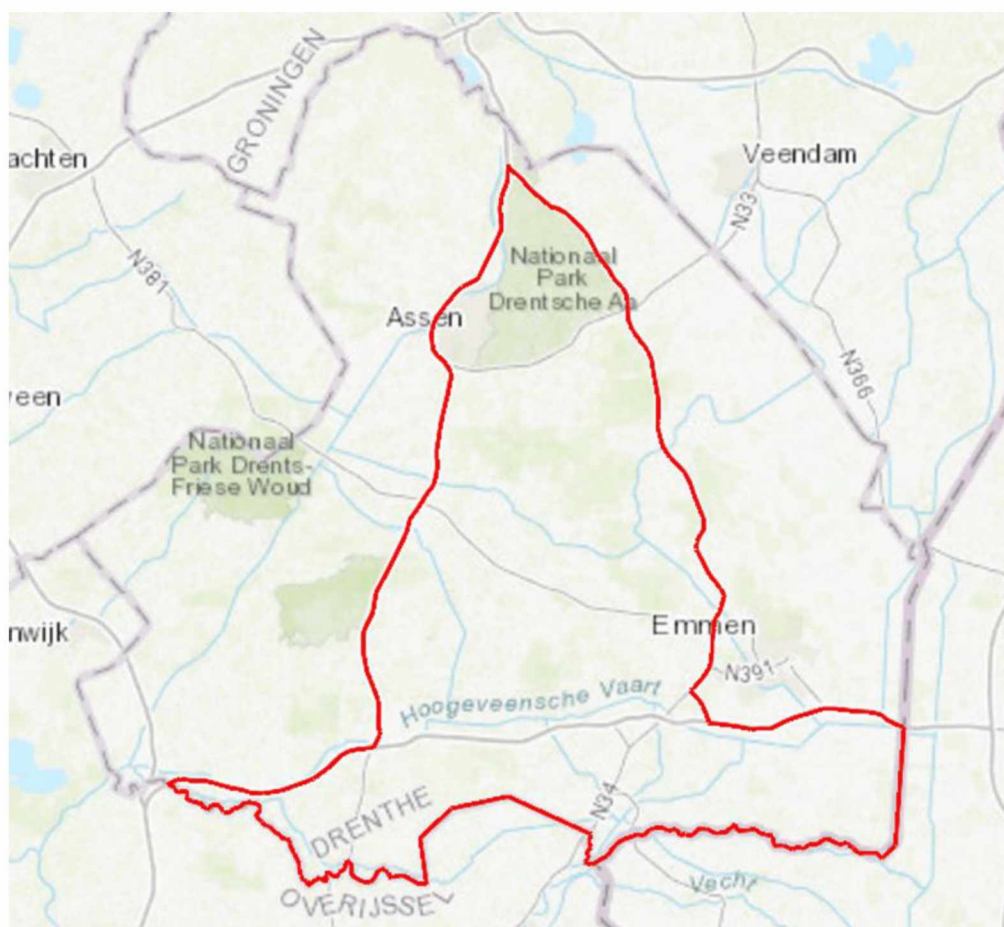
⁶ Provinciaal blad 2020, nr. 9560.

Drenthe open. Om een duidelijke gebiedsafbakening te maken is ervoor gekozen om het gebied af te bakenen op herkenbare (water)wegen. Het gebied licht globaal rond de boswachterijen in Midden-Drenthe. De noordzijde wordt begrensd door de N33 van knooppunt Assen tot verkeersplein Gieten. De oostzijde wordt begrensd door de N34 van verkeersplein Gieten tot aan kanaal Buinen-Schoonoord, vanaf daar wordt het kanaal gevolgd tot aan de Brammerhoopstraat in Eeserveen naar de Borgerzijtak en vanuit daar het Kanaal Borger- Odoorn tot aan het Oranjekanaal, die tevens het gebied aan de zuidzijde begrenst. De westzijde van het gebied is begrensd door de A28 vanaf het Oranjekanaal tot aan knooppunt Assen.”

Bij besluit van 9 februari 2021 is dit risicogebied gewijzigd in het rood omheinde gedeelte op de onderstaande afbeelding.⁷ Het besluit wordt als volgt toegelicht:

“Op dit moment is er geen sprake van een wolventerritorium in Drenthe zoals bedoeld onder het Interprovinciaal Wolvenplan. Toch wil de provincie een start maken met het stimuleren van preventieve maatregelen en stelt zij naar advies van de gebiedscommissie binnen dit gebied een subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe open.

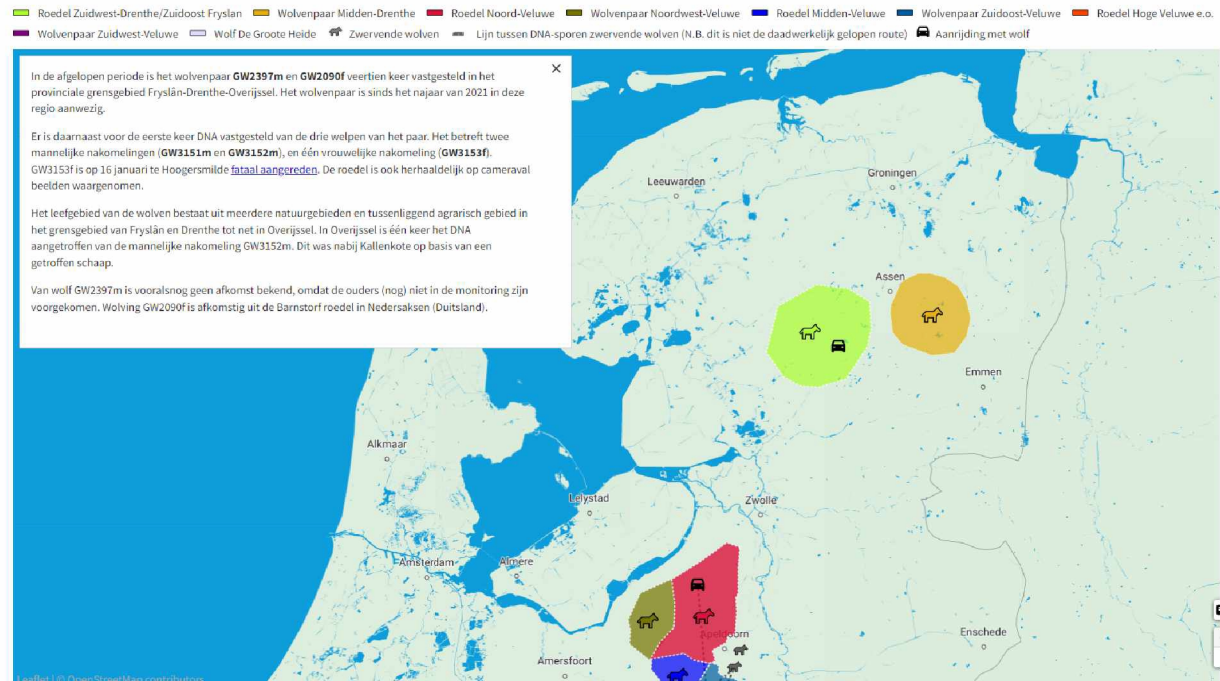
Om een duidelijke gebiedsafbakening te maken is ervoor gekozen om het gebied af te bakenen op herkenbare (water)wegen. De noordkant van het wolvenrisicogebied wordt begrensd door het punt waar de A28 en de N34 elkaar kruisen. De A28 vormt de westgrens van het gebied, tot deze de provinciegrens met Overijssel kruist. Aan de zuidzijde vormt de provincie-/landsgrens de begrenzing van het gebied. Aan de Oostzijde wordt het gebied begrenst door de N34, N376 en A37, tot de A37 de landsgrens kruist.”

⁷ Provinciaal blad 2021, nr. 1063.

Ten slotte is bij het wijzigingsbesluit⁸ van 14 december 2021 de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe de definitie van wolvenrisicogebied aangepast tot "het gebied van de provincie Drenthe". Deze regeling is echter ingetrokken op 1 april 2024 (artikel 15 van de Subsidieregeling wolfwerende rasters Drenthe 2023). Zodat thans de geconsolideerde versie van de [Aanwijzing Risicogebied wolvenschade](#) van toepassing is.

Wel worden in de Voortgangsrapportage wolf van BIJ12 van 13 april 2023 twee vestigingsgebieden van de wolf in Drenthe genoemd. Deze gebieden zijn echter niet formeel vastgesteld door het college van gedeputeerde staten van de provincie Drenthe.

6. Schadebestand

BIJ12 houdt alle schademeldingen bij middels een Excelbestand. In dit Excelbestand is gepubliceerd op de website van BIJ12.⁹ Uit het bestand volgt dat, in lijn met provinciaal beleid, de provincies schadevergoeding uitkeren ongeacht de eventueel genomen preventiemaatregelen.

Ook volgt uit het schadebestand dat er ook wolvenaanvallen zijn op locaties waar wolfwerende afrastingsmaatregelen genomen zijn in lijn met de aanbevelingen van BIJ12.

7. Preventieve maatregelen

In Nederland hebben zowel BIJ12¹⁰ als de Gebiedscommissie Preventie wolvenschade Gelderland¹¹ richtlijnen opgesteld die zien op beschermingsmaatregelen voor vee tegen wolven.

Deze aanbevelingen kijken op onderdelen, zoals de voorgeschreven minimale spanning (Voltage) en de hoogte, af van de aanbevelingen zoals deze gelden in de Duitse deelstaten Noordrijn-Westfalen¹² en Nedersaksen¹³, die grenzen aan Nederland.¹⁴

⁸ *Provinciaal blad* 2021, nr. 12389.

⁹ <https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/diersoorten/wolf/schademeldingen/>

¹⁰ <https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/schade-voorkomen/module-wolven/>

¹¹ https://media.gelderland.nl/Factsheet_Specifieke_eisen_aan_afrastering_2744928bae.pdf

¹² <https://wolf.nrw/wolf/web/babel/media/praeventiver-herdenschutz.pdf>

¹³ https://www.lwk-niedersachsen.de/lwk/news/39879_Wolfsabweisende_Herdenschutzzaeunung

¹⁴ In Frankrijk komen afrasteringen vanaf 90cm voor subsidie in aanmerking: <https://www.auvergne-rhone-alpes.developpement-durable.gouv.fr/documentation-et-ressources-techniques-r5090.html>

Deze verschillen worden ook opgemerkt in het concept Interprovinciaal Wolvenplan 2022 (conceptversie van 27 juni 2022)¹⁵:

"5.7.4. Technische aspecten normering wolfwerende maatregelen

*De provincies gaan uit van de norm van een hoogte van '1.20m norm' als optimale hoogte van een wolfwerend raster. **Om verschillende redenen zijn ok situaties denkbaar waarin uiterlijk tot '90 cm' kan worden geaccepteerd. Dit sluit soms beter aan bij de wensen uit de praktijk en de situatie in de meeste Duitse deelstaten.** Dit verschil in hoogte heeft uiteraard consequenties voor de instrumentele aanpak (subsidie, tegemoetkoming) en voor de mogelijkheden voor het handelingsperspectief (onderbouwing ontheffing/derogatie). Vooralsnog zullen provincies de normen niet aanpassen. Maar wanneer zich nieuwe technieken en/of ervaringen voordoen die aanleiding zijn om de normen aan te passen, kan dit ook gebeuren. De normen zijn geformuleerd in de zgn. FaunaPreventieKit (met link) die hiervoor het kader aangeven.*

Voor de koppeling van de technische wolfwerende normen aan subsidie, tegemoetkoming en handelingsperspectief betekent dit het volgende:

- De reeds gehanteerde "Norm 1.20' conform FPK is optimaal, wordt – indien een subsidieregeling is opengesteld- gesubsidieerd (met eigen bijdrage) en biedt eventueel een mogelijkheid voor derogatie.*
- Vanaf drie jaar na aanwijzing van een wolfengebied wordt de voorwaarde dat alleen bij aanwezigheid '1.20 norm' een tegemoetkoming in dat wolfengebied kan worden verleend. Oftewel alles wat als niet wolfwerend wordt beoordeeld komt, na de eerste drie jaar, niet meer voor een (volledige) vergoeding in aanmerking.*
- Norm '90 cm' is suboptimaal (en is ook de ondergrens). Er zijn ook andere gangbare rasters die tot 1.05 komen. Dit mag en kan voor verplaatsbare gaarasters in tijdelijke situaties, maar men kan geen aanspraak doen op een eventuele subsidieregeling en dit geeft geen aanleiding voor een eventuele ontheffing in het kader van derogatie.*
- Voor vaste rasters, draadrasters en nachtkralen blijft 1.20 de norm. Voor verplaatsbare gaarasters is, mede uit arbotechnisch oogpunt, onder voorwaarden een praktisch meer werkbare hoogte van 90 cm of 1.05 cm acceptabel. Indien bij deze hoogte er toch herhaaldelijk aanvallen plaatsvinden, dan wordt verwacht dat de dierhouder de preventieve maatregelen aanpast naar de normen van 1.20m. Zo niet dan wordt in dat individuele geval geen tegemoetkoming meer verleend.*
- Buiten de begrensde wolfengebieden blijf een tegemoetkoming in wolvenschade gewoon mogelijk ongeacht de eventuele genomen maatregelen."*

Opgemerkt zij dat deelnemers van het Landelijk Overleg Wolf (LOW) hebben kunnen regeren op het conceptstuk.¹⁶ In de reacties wordt onder meer aandacht gevraagd voor de effecten van wolfwerende rasters op de beweegvrijheid van andere diersoorten en eventuele omgevingsrechtelijke complicaties bij de plaatsing van wolfwerende rasters.

7. Jurisprudentie

Uit de beperkte jurisprudentie die ziet op de (van oorsprong Europese) norm, welke is geïmplementeerd middels artikel 1.6, derde lid, van het Besluit houders van dieren, valt op te maken dat in Duitsland het risico van predatie een belangrijk criterium wordt geacht om te bepalen of er een wettelijke verplichting is tot bescherming. Zo overweegt het Oberverwaltungsgericht van Nedersaksen (uitspraak 17 januari 2018, [ECLI:DE:OVGNI:2018:0117.11ME448.17.00](https://www.ecli.de/ecli/DE:OVGNI:2018:0117.11ME448.17.00); vertaald uit het Duits)¹⁷:

¹⁵ <https://open.overheid.nl/repository/ronl-bd056df2225b7ae5ab703e3c422a8b9bd822ffc3/1/pdf/Interprovinciaal%20Wolvenplan%202022.pdf>

¹⁶ <https://www.bij12.nl/wp-content/uploads/2023/01/Bundeling-afzonderlijke-reacties-LOW-op-concept-wolvenplan.pdf>

¹⁷ Nedersaksische OVG 17 januari 2018, ECLI:DE:OVGNI:2018:0117.11ME448.17.00. [Niedersächsisches OVG, Beschluss vom 17.01.2018 - 11 ME 448/17 - openJur](https://www.niedersaechsische-ovg.de/Beschluss_vom_17.01.2018_-_11_ME_448/17_-_openJur)

"20 De wettigheid van de bestreden beschikkingen wordt echter uitgesloten door het feit dat de bouw van een hek op de opgelegde wijze niet noodzakelijk is in de zin van § 3, lid 2, punt 3, TierSchTNutzV. Een dergelijke noodzaak kan alleen worden aangenomen als er in individuele gevallen voldoende waarschijnlijkheid bestaat dat de dieren die door de constructie van een speciaal hek tegen bepaalde roofdieren moeten worden beschermd, binnen afzienbare tijd door deze specifieke roofdieren zullen worden aangevallen, d.w.z. dat er ten minste een concreet gevaar voor de dieren bestaat (zie § 2, nr. 1 a Nds. SOG), en de bouw van het geordende hek is in staat om het optreden van dat specifieke gevaar te voorkomen. Deze normen vloeien in de eerste plaats voort uit de formuleringen in § 3, lid 2, punt 3 TierSchTNutzV en in nummer 12 van de bijlage bij de richtlijn inzake het welzijn van landbouwhuisdieren, die in elk geval duidelijk maken dat absolute bescherming tegen roofdieren of roofdieren niet mogelijk is en daarom niet kan worden geëist (zie ook RdErl. d. ML v. 9.1.2017 "Tierschutz und Cross Compliance, Bescherming van landbouwhuisdieren tegen roofdieren", Nds. MBl. 2017, Nr. 3, p. 114 - VORIS 78530 -, juris p. 1, 'de circulaire over de bescherming van roofdieren'). Met betrekking tot de vraag of en, zo ja, welke (minimum)eisen in dit verband door de autoriteit moeten worden gesteld, moet een beoordeling per geval worden uitgevoerd met inachtneming van het evenredigheidsbeginsel (zie circulaire over de bescherming van roofdieren, juris p. 2). Doorlaggevend hierbij is de feitelijke risicosituatie in het individuele geval, waarbij rekening moet worden gehouden met de gehouden diersoorten en de roofdieren die deze soort in gevaar brengen.

In casu vreest verweerster volgens het litigieuze punt B) 1. van het besluit van 20 juni 2017 dat de "toegang van roofdieren zoals vos, wolf en hond (van vosgrootte) [...] wordt veel moeilijker gemaakt". De daaropvolgende opgelegde maatregelen tot het plaatsen van een elektrisch geladen net of strengomheining met een ontwerphoogte van ten minste 90 cm, alsmede de alternatieven voor deze eisen in punt 1 van de toelichting, zijn uiteraard in overeenstemming met bijlage 1 van de "Richtlijn betreffende de toekenning van billijke voordelen en subsidies ter vermindering of voorkoming van economische lasten veroorzaakt door wolven in Nedersachsen (RdErl. d. MU van 15.5.2017, VORIS 28100, hierna: Wolvenrichtlijn), die een definitie bevat van wolfwerende basisbescherming voor schapen en geiten. Er moet echter rekening worden gehouden met het feit dat de vereisten van de wolvenrichtlijn zijn vastgesteld als voorwaarde voor de betaling van billijke voordelen die kunnen worden toegekend als vrijwillige steun van de staat om de schade aan landbouwhuisdieren als gevolg van de terugkeer van de wolf naar Nedersaksen te beperken. De bepalingen van de Wolvenrichtlijn vormen dus niet de (minimum)eisen voor de naleving van de eisen van de dierenwelzijnswetgeving (zie Circulaire over de bescherming van roofdieren, juris blz. 3). Bijgevolg kan naleving van de vereisten van de Wolvenrichtlijn alleen worden verlangd indien de specifieke gevarensituatie in het individuele geval de naleving van de vereisten in de zin van § 3 sec. 2 nr. 3 TierSchTNutzV noodzakelijk maakt (zie ook Circulaire over de bescherming van roofdieren, juris p. 3).

Dat is hier niet het geval. Voor zover verweerster ter ondersteuning van de bestreden beschikkingen aanvoert dat de ligging van verzoeksters weiden "het noodzakelijk maakt om de schapen professioneel te beschermen" in het midden van een wolvengebied" en dat het "hoge risicopotentieel van het gevaar als gevolg van de aanwezigheid van wolven voor schapen" wordt bewezen door aantastingen in het naburige district Uelzen, is deze stelling niet geschikt om een redelijke waarschijnlijkheid vast te stellen dat de schapen van de aanvrager binnen afzienbare tijd door een wolf zullen worden aangevallen. Deze visie wordt ook ondersteund door de beschikbare cijfers over wolvenaanvallen op schapen. Volgens gepubliceerde wetenschappelijke studies waren er in 2015 in totaal 36 wolvenaanvallen op schapen in Nedersaksen (cf. Mennerich-Bunge, "Eine amtstierärztliche Sicht auf die Rückkehr des Wolfes nach Deutschland", in: Amtstierärztlicher Dienst und Lebensmittelkontrolle 2016, 224 (228), met verdere verwijzingen). Als men dit aantal vergelijkt met het totaal van 167.100 schapen die in 2015 in Nedersaksen werden gehouden (zie <http://www.ml.niedersachsen.de/themen/landwirtschaftVtierischeproduktion/schafhaltung-149368.html>), was slechts 0,0002% van de schapen in 2015 het slachtoffer van een wolvenaanval.

Zelfs rekening houdend met het feit dat er in 2016 en 2017 een toename van wolvenaanvallen op schapen bleek te zijn geweest ten opzichte van 2015 (zie het overzicht van gemelde

veeverwondingen in Nedersaksen, waarin de wolf als oorzaak werd onderzocht: <https://www.wolfsmonitoring.com/monitoring/nutztierrisse/>), kan hieruit niet worden geconcludeerd dat een wolvenaantal op de schapen die door verzoekster werden gehouden ten tijde van de beschikking binnen afzienbare tijd voldoende waarschijnlijk zou zijn voor het voortvloeien van een noodzaak tot een wolvenafstotende basisbescherming op grond van bijlage 1 van de Wolfenrichtlijn in de zin van § 3 sec. 2 nr. 3 TierSchTNutzV.

Evenmin volgt uit de stelling van verweerder in zijn schriftelijke inzending van 4 december 2017 en ondersteund door een krantenartikel (Elbe-Jeetzel-Zeitung van 17.11.2017, blz. 3) dat er nu ook voor het eerst een wolvenaantal op schapen heeft plaatsgevonden in het bevoegdheidsgebied van verweerder. Dit argument kan niet in aanmerking worden genomen omdat het is ingediend buiten de termijn voor het indienen van de beroepsgronden op grond van § 146, lid 4, zin 1 VwGO. Bovendien gaat het in de onderhavige zaak om een beroep tot nietigverklaring, zodat met betrekking tot het relevante tijdstip in beginsel rekening moet worden gehouden met de datum van het laatste officiële besluit, in casu de afgifte van het bestreden besluit (zie Senatsurt. van 20.4.2016 - 11 LB 29/15-, Nds.VBI 2016, 312, juris, punt 34).

Maar zelfs indien in het onderhavige geval, vanwege het feit dat het besluit in punt B) 1. een zogenaamde permanente administratieve handeling is - die in zijn gevolgen is ontworpen om permanent te zijn en niet wordt uitgeput in een eenmalig bod (zie Senatsurt. van 20.4.2016 - 11 LB 29/15 -, juris, punt 34, met verdere verwijzingen) - wordt rekening gehouden met de datum van de rechterlijke beslissing en wordt toch rekening gehouden met de nieuwe argumenten van de verweerder, dit leidde niet tot een ander resultaat. Toegegeven, de beschreven wolvenaantal zou mogelijk een concreet gevaar kunnen rechtvaardigen voor de schapenhouder die door die aanval is getroffen, die volgens het overgelegde krantenartikel zijn weiland slechts aan drie kanten had omheind, maar niet in de richting van een aangrenzend kanaal, wat de maatregel zou kunnen rechtvaardigen om het weiland ook naar het kanaal af te schermen (wolfafstotend). Een specifiek gevaar met betrekking tot de door verzoekster gehouden schapen kan echter niet worden gerechtvaardigd door erop te wijzen dat er nu kennelijk voor het eerst een wolvenaantal op schapen heeft plaatsgevonden in het bevoegdheidsgebied van verweerder.

Anders dan verweerder meent, vloeit het specifieke gevaar voor de door verzoeker gehouden dieren dat vereist is voor het opleggen van de maatregel van basisbescherming tegen wolven in het kader van de wolfenrichtlijn evenmin voort uit het feit dat twaalf van zijn dieren in het voorjaar van 2017 in doodsangst zijn gestorven. In dit verband moet om te beginnen worden vastgesteld dat de dood van de schapen in het voorjaar van 2017 ten tijde van de vaststelling van het bestreden besluit geen gevaar is - dat wil zeggen een toekomstige dreiging van schending van de wettelijke belangen - maar een schending van de juridische belangen die zich reeds heeft voorgedaan - d.w.z. een verstoring van de openbare veiligheid en orde (zie, over het begrip verstoring, Ipsen, Nds. Polizei- und Ordnungsrecht, 3e editie 2004, punt 132; Böhrenz/Unger/Siefken, Nds. SOG, Kommentar, 9e druk 2008, § 2 Rn. 2). Een dergelijke verstoring is naar het veiligheidsrecht alleen relevant als zij opnieuw een bedreiging vormt voor hetzelfde rechtsbelang of een nieuw gevaar voor een ander rechtsbelang (zie Böhrenz/Unger/Siefken, loc. cit., § 2 nr. 2). Om een nieuw gevaar te kunnen aanvaarden, zou het echter eerst betrouwbare informatie vereisen over waar de schapen van verzoeker daadwerkelijk aan zijn gestorven. Alleen door rekening te houden met de doodsoorzaak kon op betrouwbare wijze worden vastgesteld welke maatregelen nodig zijn om toekomstige vergelijkbare aantastingen van wettelijke belangen - de dood van andere schapen die door de aanvrager worden gehouden - te voorkomen. In het onderhavige geval kon de doodsoorzaak van het schaap echter niet worden vastgesteld. Hoewel de partijen in dit verband elk aannames hebben gedaan, worden deze veronderstellingen niet ondersteund door goed onderbouwde, begrijpelijke bevindingen en spreken ze elkaar gedeeltelijk tegen.

Partijen zijn het er alleen over eens dat de twaalf schapen die in de kudde van verzoeker zijn omgekomen, geen slachtoffer zijn geworden van een wolvenaantal. De overgelegde administratieve dossiers leveren evenmin aanwijzingen dat een wolf de schapen van verzoeker heeft aangevallen. Het feit dat twaalf van verzoekers dieren in het voorjaar van 2017 zijn overleden, rechtvaardigt dus niet met voldoende waarschijnlijkheid dat andere door verzoeker gehouden schapen binnen afzienbare tijd (opnieuw) het slachtoffer worden van een wolvenaantal.

Hetzelfde geldt voor mogelijke aanvallen door honden of vossen. Voor zover verzoeker het mogelijk acht dat een hond zijn schapen heeft aangevallen, is er geen betrouwbaar bewijs voor dit vermoeden. Hetzelfde geldt voor de stelling van verdachte dat het ook om een vos had kunnen gaan. Daarnaast hebben verschillende medewerkers van verdachte verschillende, soms tegenstrijdige aannames geuit. Zo heeft de officiële dierenarts van verweerder in een nota van 10 maart 2017 (pagina 16 e.v. van de administratieve procedures die aan de bestuursrechter zijn voorgelegd) aangegeven dat de voedingssporen wezen op "kleine dieren (ratten, marters, bunzings??)" als oorzaak. De notitie gaat verder met te zeggen dat van een vos en een wasbeerhond wordt verwacht dat ze grotere afsneden van vlees of ledematen hebben, vossen en honden openen ook hun buiken heel snel. Er moest dus van worden uitgegaan dat de dieren pas postmortaal waren gegeten. Bovendien betekent het feit dat de onderzoeken van de dode dieren geen resultaten hebben opgeleverd, niet dat er geen sprake kan zijn geweest van spontane sterfgevallen. Het voeren van bakkerijproducten - dat de officiële dierenarts bij een eerdere inspectie van de schapenhouderij van verzoekster had ontdekt en waartegen bezwaar had gemaakt - werd als riskant beschouwd en de door verzoekster uitgevoerde ontworming als voor verbetering vatbaar. In de bestreden beschikking ter rechtvaardiging van de beschikkingen onder B) 1. wordt daarentegen gepreciseerd dat de lokalisatie van de weefselvernietiging van het ontleedde schaap "kenmerkend is voor de beet van grote stokken". Verder staat op pagina 5 van het besluit van 20 juni 2017 dat er aspecten zijn die erop wijzen dat de sterfgevallen zijn veroorzaakt 'door een roofdier, althans bij sommige dieren, mogelijk al verzwakt'. Welke "aspecten" en welke specifieke roofdieren hiermee moeten worden bedoeld, wordt echter niet nader toegelicht en blijkt niet uit de al dan niet ingediende administratieve procedures. Dit leidt ook tot de conclusie met betrekking tot de vossen en honden die verweerder in de bestreden beschikking naast de wolf noemt, dat niet kan worden aangetoond dat een aanval door die dieren de oorzaak was van de dood van verzoeksters twaalf schapen. Er is dus ook onvoldoende bewijs om met voldoende waarschijnlijkheid aan te nemen dat de door verzoeker gehouden schapen binnen afzienbare tijd (opnieuw) door een hond of vos zullen worden aangevallen en gedood en dat dit zou kunnen worden voorkomen door het plaatsen van een wolfafstotend hek."

Uit de uitspraak volgt dat het Oberverwaltungsgericht van Nedersaksen de enkele omstandigheid dat een schapenhouder zich in een wolvengebied bevindt, onvoldoende aanleiding is om een overtreding aan te nemen van het gebod tot het zo nodig en voor zover mogelijk beschermen van vee tegen roofdieren.

Thans is ook in Nederland een eerste uitspraak gedaan door de voorzieningenrechter van de CBB ([Cbb 6 juni 2023, ECLI:NL:CBB:2023:285](#)):

"Standpunt van de stichting

3. De stichting voert aan dat de schapenhouder handelt in strijd met artikel 1.6, derde lid, van het Besluit houders van dieren (Bhd), omdat hij nalaat zijn schapen afdoende bescherming te bieden tegen aanvallen van wolven. Zijn schapen zijn de afgelopen jaren een aantal maal door een wolf aangevallen, waarbij in totaal 36 schapen zijn gedood. Daarnaast is een aantal schapen bij deze aanvallen zo ernstig gewond geraakt, dat deze dieren door een dierenarts moesten worden afgemaakt. Ondanks dat de schapenhouder een wolfwerend raster heeft laten plaatsen hebben ook daarna nog aanvallen op zijn schapen plaatsgevonden. De stichting verzoekt de voorzieningenrechter daarom de minister op te dragen handhavend op te treden tegen de schapenhouder.

Standpunt van de minister

4. De minister heeft het handhavingsverzoek afgewezen. Hij heeft er op gewezen dat de wolf zich pas relatief recent opnieuw heeft gevestigd in Nederland. Nederland bevindt zich momenteel in een transitiefase in relatie tot de wolf. Tijdens deze fase acht de minister nog geen wettelijke verplichting tot bescherming tegen de wolf aanwezig. Momenteel wordt nog geanalyseerd hoe de verplichting rond de bescherming tegen wolven concreet zal moeten worden ingevuld. De minister acht daarom dierenhouders die thans nog niet alle bestaande wolfwerende maatregelen genomen hebben niet in overtreding van artikel 1.6, derde lid, van het Bhd. Ook indien wel sprake zou zijn van een overtreding, moet het - alvorens tot handhaving kan worden overgegaan - eerst duidelijk zijn welke maatregelen effectief

werken tegen de aanvallen van wolven. Zonder die duidelijkheid is het immers niet mogelijk in een aanschrijving concreet aan te geven hoe een dierenhouder aan de aanschrijving kan voldoen. Volgens de minister is thans nog onvoldoende duidelijk welke beschermingsmaatregelen tegen de wolf van veehouders verlangd kunnen worden.

Standpunt van de schapenhouder

5. De schapenhouder stelt zich op het standpunt dat hij binnen de kaders van de huidige regelgeving alles heeft gedaan wat in zijn vermogen ligt om de schapen maximaal te beschermen. Sterker nog, hij heeft zelfs meer gedaan dan veel andere veehouders. Zo heeft hij voor al zijn percelen (mobiele) wolfwerende rasters aangeschaft. Van overtreding van artikel 1.6, derde lid, van het Bhd kan daarom geen sprake zijn.

Wettelijk kader

6.1

Volgens punt 12 van de Bijlage bij Richtlijn 98/58/EG inzake de bescherming van voor landbouwdoeleinden gehouden dieren (PbEG 1998, L 221) moeten dieren die niet in gebouwen gehouden worden, zo nodig voor zover mogelijk beschermd worden tegen slechte weersomstandigheden, roofdieren en gezondheidsrisico's.

6.2

Op grond van artikel 1.6, derde lid, van het Bhd wordt een dier, indien het niet in een gebouw wordt gehouden, bescherming geboden tegen slechte weersomstandigheden, gezondheidsrisico's en zo nodig roofdieren.

6.3

Op grond van artikel 8.5, van de Wet dieren is de minister bevoegd tot oplegging van een last onder bestuursdwang ter handhaving van het bepaalde bij of krachtens deze wet.

Beoordeling

7.1

Volgens de nota van toelichting bij het Besluit houders van dieren (Staatsblad 2014, 210) bevat artikel 1.6 van het Bhd normen die zijn ontleend aan richtlijn 98/58/EG en strekken die normen ter uitvoering van die richtlijn (p. 63 en 77 van de nota van toelichting). Verder zijn volgens de nota van toelichting de normen uit punt 12 van de bijlage bij die richtlijn overgenomen in artikel 1.6 van het Bhd en zijn deze normen daarmee geïmplementeerd (p. 78 en 108 van de nota van toelichting).

Hieruit maakt de voorzieningenrechter op dat de wetgever met artikel 1.6, derde lid, van het Bhd, heeft bedoeld aan te sluiten bij punt 12 van de bijlage bij de richtlijn en dat uit het verschil in bewoordingen (in artikel 1.6, derde lid, Bhd ontbreken de woorden 'voor zover mogelijk') niet kan worden afgeleid dat de wetgever de bedoeling heeft gehad in artikel 1.6, derde lid, van het Bhd een andere c.q. strengere norm vast te leggen dan de norm zoals omschreven in punt 12 van de bijlage bij de richtlijn.

Uit de nota van toelichting blijkt verder dat artikel 1.6 van het Bhd bepalingen bevat met algemene normen die zijn te beschouwen als basiseisen die bij het houden van dieren in ieder geval in acht moeten worden genomen en dat deze normen een handvat bieden om in voorkomend geval op te treden tegen onwenselijke situaties (p. 63 van de nota van toelichting). Voor de vormgeving van artikel 1.6 van het Bhd is gebruik gemaakt van doelvoorschriften die houders ruimte bieden om die middelen te kiezen waarmee het beoogde doel kan worden verwezenlijkt (p. 64 van de nota van toelichting).

7.2

De voorzieningenrechter ziet zich voor de vraag gesteld of de schapenhouder afdoende middelen heeft ingezet om zijn schapen bescherming te bieden tegen roofdieren en daarmee heeft voldaan aan artikel 1.6, derde lid, van het Bhd.

7.3

De percelen waarop de schapenhouder zijn schapen laat weiden, bevinden zich in een aangewezen 'wolventerritorium' (leefgebied). De provincies hebben subsidieregelingen voor het treffen van preventieve maatregelen beschikbaar gesteld. Daarnaast

heeft een aantal provincies een wolvenconsulent aangesteld die kan adviseren over het voorkomen van schade. Veehouders krijgen een tegemoetkoming in de schade op grond van artikel 6.1, eerste lid, van de Wet natuurbescherming wanneer hun dieren met zekerheid of zeer waarschijnlijk zijn gedood of verwond door een wolf. Daarvan dienen zij een schademelding in te dienen bij Bij12, de uitvoeringsorganisatie die door de provincies is opgericht en die zich onder meer bezighoudt met taken op het gebied van faunaschade. Om voor een tegemoetkoming in aanmerking te komen wordt op dit moment niet van veehouders verlangd dat zij preventieve middelen inzetten om het risico op wolvenschade te verkleinen.

7.4

Niet in geschil is dat de schapenhouder reeds maatregelen heeft genomen om (verdere) aanvallen op zijn schapen te voorkomen. Volgens de stichting voldoet de schapenhouder echter niet aan alle eisen die staan omschreven in de door Bij12 'opgestelde Faunaschade

PreventieKit' (preventiekit), onder meer omdat het wolfwerend raster niet langs de gehele waterkant zou zijn aangebracht en de onderste draad van het raster te hoog ligt.

7.5

De voorzieningenrechter overweegt dat volgens de preventiekit van veehouders die gevestigd zijn binnen een aangewezen wolventerritorium wordt verwacht dat zij maatregelen nemen die hierin beschreven staan.

In de preventiekit staat hierover onder meer het volgende:

"Schade door wolven valt (...) niet geheel uit te sluiten, maar de kans op een aanval door de wolf (predatie) kan wel sterk beperkt worden door de inzet van de juiste preventieve maatregelen. Het gebruik van adequate afrasteringen met stroom(-draden) is daarbij zeer aan te bevelen. Maar er zijn meerdere methoden."

In de preventiekit worden de volgende preventieve maatregelen genoemd:

- Ophokken van vee in nachthok/kraal
- Afrasteringen
- Kuddewaakhonden
- Visuele middelen halsbanden, geurmiddelen, lichtsensoren en (aluminium) strips.
- Het opnemen van ezels en lama's of alpaca's in een (schaaps-)kudde

Hieruit blijkt dat de preventiekit de veehouders op geen enkele wijze dwingend voorschrijft in een aangewezen wolventerritorium een wolfwerend raster aan te brengen. Ook in regelgeving op grond waarvan de minister bevoegd is tot optreden, zijn dergelijke verplichtingen thans niet opgenomen. Evenmin bestaat er een link tussen het Bhd en de in de preventiekit opgenomen preventieve maatregelen.

Verder is niet gebleken dat het wolfwerend raster dat de schapenhouder heeft aangebracht, dermate gebrekkig zou zijn, dat de wolf daardoor de schapen (toch) heeft kunnen aanvallen. Daarbij is van belang dat niet geheel duidelijk is geworden, hoe de wolf de percelen van de schapenhouder – ondanks het aanwezige wolfwerend raster – precies is binnengedrongen. Voorts is tot op dit moment onvoldoende duidelijk wat de beste wijze is om dieren te beschermen tegen wolvenaantallen.

7.6

De schapenhouder heeft naar het voorlopig oordeel van de voorzieningenrechter gedaan wat onder de huidige omstandigheden van hem verwacht kan worden om aanvallen op zijn schapen te voorkomen en zijn dieren tegen wolven te beschermen, zodat geen sprake is van overtreding van artikel 1.6, derde lid, Bhd. Daarom ziet de voorzieningenrechter geen aanleiding om de minister te gelasten handhavend tegen hem op te treden.

8. Het verzoek om een voorlopige voorziening wordt afgewezen."

B. Artentz schreef de volgende noot bij deze uitspraak (M en R 2023/82 met annotatie van B. Arentz):

"De wolf houdt de gemoederen bezig. Wel of niet afschieten? Wel of niet verjagen met een paintball-geweer? Tot nu toe beperkte het juridische debat zich tot de "wolfzijde" van het verhaal en vormden de soortenbeschermingsregels van de Wet natuurbescherming het kader. In bovenstaande casus gooit een dierenwelzijnsorganisatie het over een totaal andere boeg. Dit keer wordt aandacht gevraagd voor de "schapenkant": een schapenhouder zou in strijd met de Wet dieren, meer precies art. 1.6 lid 3 Besluit houders van dieren, hebben gehandeld door de schapen onvoldoende te beschermen tegen de wolf!

De Minister van LNV – het bevoegd gezag in het kader van de Wet dieren – had het handhavingsverzoek in kwestie afgewezen en wel op vrij algemene en principiële gronden: tijdens de transitiefase die Nederland doormaakt acht de Minister nog geen wettelijke verplichting tot bescherming tegen de wolf aanwezig.

De voorzieningenrechter wijst het verzoek wel af, maar volgt – zo lijkt het – de Minister niet in dit verstrekkende betoog. Omdat de schapenhouder een wolfwerend raster had geplaatst had de schapenhouder gedaan wat onder de huidige omstandigheden van hem verwacht kan worden om aanvallen op zijn schapen te voorkomen. Daarbij acht de Voorzieningenrechter van belang dat niet geheel duidelijk is geworden, hoe de wolf de percelen van de schapenhouder – ondanks het aanwezige wolfwerend raster – precies is binnengedrongen.

Voor de dierenwelzijnsorganisatie is de uitspraak daarmee in die zin een nederlaag omdat betoogd was dat de schapenhouders méér maatregelen had moeten nemen (zoals omschreven in de door Bij12 opgestelde Faunaschade PreventieKit; denk aan waakhonden en het opnemen van ezels in de kudde).

Maar toch is er voor de dierenwelzijnsorganisatie een lichtpuntje. "Niets doen" lijkt geen optie meer. En volgens de schapenhouder zijn er nog veel collega's die precies dat doen ..."

8. Beantwoording Kamervragen

Recent de Minister voor Natuur en Stikstof Kamervragen beantwoordt inzake de toepassing van artikel 1.6, derde lid, van het Besluit houders van dieren.¹⁸

Bij de beantwoording van vraag 2, overwoog zij:

"Artikel 1.6, derde lid van het Besluit houders van dieren bepaalt dat een dier, indien het niet in een gebouw wordt gehouden, zo nodig bescherming wordt geboden tegen roofdieren. Dit houdt in dat veehouders in gebieden waar wolven voorkomen, verantwoordelijk zijn voor het beschermen van hun vee dat in de wei loopt tegen aanvallen van wolven. Ik ben me ervan bewust dat het beschermen van dieren in de praktijk niet altijd eenvoudig is. Zowel de kosten als de praktische uitvoering kunnen voor veehouders een uitdaging vormen.

De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) voert risicogebaseerde inspecties uit op het welzijn van dieren die buiten lopen. Op dit moment wordt door de NVWA nader geanalyseerd hoe de verplichting rond de bescherming tegen wolven concreet moet worden ingevuld. Hiervoor is ook relevant dat deze norm niet alleen betrekking heeft op de wolf, maar tevens op andere roofdieren, en ziet op een breed scala van dieren, wanneer deze niet in een gebouw worden gehouden (zoogdieren, reptielen, amfibieën, vogels en vissen). Bij de beoordeling of sprake is van een overtreding zijn o.a. het risico op een wolvenaanval en de door de houders genomen beschermingsmaatregelen relevant.

Gelet op de omstandigheid dat de wolf zich pas relatief recent opnieuw heeft gevestigd in Nederland en de transitieperiode die de vestiging van de wolf met zich brengt, acht de NVWA veehouders die thans nog geen wolfwerende beschermingsmaatregelen genomen hebben op dit moment niet in overtreding van artikel 1.6, derde lid, van het Besluit houders van dieren."

¹⁸ [Aanhangsel Handelingen II 2022-23, 1082.](#)

Bij recentere vragen is dit standpunt herhaald.¹⁹

---

¹⁹ [Aanhangsel Handelingen II 2022-23, 2083.](#)